

Vosse- en Weerlanerpolder

De wederopstanding van een weidevogelgebied

Nog ruim vijf jaar geleden zag het er niet best uit voor de weidevogels in de Hillegomse Vosse- en Weerlanerpolder. De aanleg van recreatiepaden en een gepland provinciaal fietspad hadden de vogels bijna de das omgedaan. Dankzij succesvolle acties tegen de meest verstorende paden en een goed beheer door het Zuid-Hollands Landschap heeft het gebied zich sindsdien weer ontwikkeld tot een weliswaar klein, maar verrassend goed weidevogelgebied. De broedvogeldichtheden zijn er nu zelfs weer uitzonderlijk hoog. Een verslag van een opmerkelijke wederopstanding van een ook bij vogelaars nog weinig bekend weidevogelgebied. Deze ervaring laat zien dat het ook in de huidige tijd nog mogelijk is om broedvogelaantallen van weidevogels te laten toenemen.

Ooit deel van een groter weidevogelgebied

Tussen Hillegom en Bennebroek ligt, enigszins verscholen achter de bebouwing langs de oude Rijksweg N208 door de Bollenstreek, een nog vrij goed bewaard veenweidegebied. Het gebied is opgedeeld in twee polders, de Oosteinderpolder bij Bennebroek en de Vosse- en Weerlanerpolder ten noorden van Hillegom. Het oostelijke deel van de Oosteinderpolder en meer nog de Vosse- en Weerlanerpolder waren altijd natte polders. Een ruilverkaveling met 'optimalisering' van verkaveling en waterpeilen heeft er nooit plaatsgevonden. Een voordeel voor de vogels ook: beide polders waren altijd al relatief slecht ontsloten en dus van veel verstoring gevrijwaard. Het verhaal gaat - zij het helaas niet gestaafd door goed onderzoek - dat hier vroeger veel weidevogels hebben gebroed. Desondanks hebben de polders nooit een beschermde status gekregen. Integendeel, verstedelijking heeft in de tweede helft van de vorige eeuw flinke stukken afgeknabbeld van de Vosse- en Weerlanerpolder. In 1997 zijn beide polders, zover bekend voor de eerste keer, afzonderlijk onderzocht op broedvogels. En inderdaad zijn in beide polders toen behoorlijke aantallen broedterritoria geteld, zowel van de klassieke weidevogels als van de op weidegebieden vaak voorkomende eendensoorten (tabel 1). Maar als we bedenken dat het totale oppervlak graslanden toen in beide polders tezamen nog circa 100 ha bedroeg, waren de dichtheden ook niet (meer?) bijzonder hoog. Daarna ging het in de Oosteinderpolder snel bergafwaarts, waarschijnlijk door sluipende intensivering van de landbouw. Er bleven nog wel enkele eenden broeden, maar broedende steltlopers zijn er vrijwel niet meer gezien. Onderzoeksgegevens daarvan ontbreken echter.

In de Vosse- en Weerlanerpolder daarentegen namen de aantallen broedparen van steltlopers volgens drie verschillende onderzoeken uit de jaren 2010/11 juist toe. Het leek alsof de klassieke weidevogels Grutto, Kievit en Tureluur uit de Oosteinderpolder verhuisd waren naar de naburige polder. Of we dat ook letterlijk zo moeten zien, weten we natuurlijk niet. Maar ook in de Vosse- en Weerlanerpolder vond

TURELUUR in de Vosse- en Weerlanerpolder. Foto: Mario Penaat

je de broedvogels vrijwel alleen nog in een beperkt deelgebied waar weinig intensief meer werd geboerd. In dat relatief kleine gebied van circa 30 ha was de broedvogeldichtheid wel hoog.

Tabel 1: Broedterritoria van steltlopers en eenden 1997 - 2015

	Oosteinderpolder	Vosse- en Weerlanerpolder		
	1997 ¹⁾	1997 ¹⁾	2010/11 ²⁾³⁾	2015 ⁴⁾
Grutto	8-9	7	18	6
Tureluur	7	7	18	9
Kievit	25	21	38	15
Scholekster	14	16-17	5	5
Slobeend	1	7	*5)	7
Wilde eend	20	58	*5)	0
Krakeend	0	7	*5)	7
Kuifeend	0	8-9	*5)	4

Bronnen: ¹⁾ literatuur 1; ²⁾ literatuur 2; ³⁾ literatuur 3; ⁴⁾ literatuur 4; ⁵⁾ geen betrouwbare gegevens beschikbaar

INTERMEZZO: kanttekening bij de onderzoeksgegevens

Bij de gegevens van tabel 1 moet een kanttekening worden geplaatst. De onderzoeken van 1997, 2010/11 en 2016 zijn volgens verschillende methoden uitgevoerd, waardoor de gegevens niet goed vergelijkbaar zijn. Voor de jaren 2010/11 gaat het zelfs om drie onderzoeken volgens twee verschillende methoden. Omdat er destijds veel discussie over deze onderzoeken was, zijn in de tabel voor 2010/11 gemiddelden vermeld. De absolute aantallen moeten dus met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Ze geven echter wel een duidelijke trend aan.

Beide polders zijn overigens niet alleen van belang voor broedende weidevogels. In de winterperiode verblijven er nog veel grotere groepen vogels, het meest in de Vosse- en Weerlanerpolder, en dan niet alleen in het weidevogelgebied, maar in de gehele polder inclusief de wateren. Je ziet er niet alleen ganzen maar ook grote groepen Meerkoet, Kokmeeuw en vooral Krakeend die in de honderden kunnen lopen. Ook van de Wilde Eend, Kievit en Wintertaling verblijven er soms flinke groepen, het meest langs en op de brede Leeksloot en op en nabij de Ringvaartdijk. In totaal worden elk jaar weer rond de 30 vogelsoorten waargenomen in de polder, (zie ook tabel 3). Grauwe Ganzen, Grote Canadese Ganzen en Kolganzen zijn in de Vosse- en Weerlanerpolder zelden dominant aanwezig. Deze soorten kiezen meer voor de ruimere Oosteinderpolder.

Recreatie-ontwikkelingen en gevolgen voor de vogels

Aan het einde van de vorige eeuw was de Vosse- en Weerlanerpolder weliswaar vogelrijk, maar tegelijkertijd was het er ook rommelig met onder andere een groot volkstuinencomplex in het zuidoostelijke deel van de polder. Rond het jaar 2000 heeft de gemeente Hillegom het volkstuincomplex in het kader van landschapsverbetering opgeheven. Het herstel van de oorspronkelijke weilanden dat daarmee gepaard ging, had in eerste instantie ook een positief effect op de weidevogelstand. Maar tegelijkertijd begon de gemeente ook plannen te ontwikkelen voor recreatievoorzieningen in deze polder. Een elders in het dorp gevestigde grote manege moest worden verplaatst om ruimte te maken voor woningbouw. De slecht ontsloten en agrarisch nog maar weinig interessante gronden - het deel van de polder dus met de weidevogels - leek de gemeente bovendien prima geschikt als recreatief uitloophoofgebied voor de eigen bewoners. Er kwam een plan op tafel voor een nieuwe manege met erlangs een fietspad aan de westrand van de polder. Daarnaast voorzag het plan in twee brede 'beheerpaden' voor voetgangers en een struinp pad dwars door de polder. Tot overmaat van ramp lag er al veel langer nog een ander plan op de plank voor een provinciaal fietspad langs de Ringvaart aan de oost rand van de polder. Al met al zou er dus een netwerk van paden komen dat onherroepelijk tot een ernstige verstoring van de broedvogels zou leiden.

De inmiddels door natuurminnende bewoners opgerichte Vereniging Behoud de Polders protesteerde luidruchtig. De gemeente wuifde de bezwaren stelselmatig weg en beweerde dat ze juist het beste voorhad met de natuur. Maar telkens weer werd duidelijk dat recreatie voor de gemeente prioriteit had. Behoud de Polders greep alle juridische middelen aan om de plannen tegen te houden. Ook onze vogelwerkgroep sprak zich uit tegen de plannen en steunde Behoud de Polders. Toch bleken uiteindelijk alle inspanningen, op wat ondergeschikte punten na, tevergeefs. De meeste paden zijn in 2014 aangelegd. Twee jaar later werd gestart met de bouw van de manege.

Ondertussen werden de broedvogels wel jaarlijks geteld. Wat alle kenners al vreesden werd bewaarheid. Het aantal broedparen liep, mede ook door het ondeskundige beheer in deze periode, schrikbarend achteruit. Tot 2015 waren de aantallen broedvogels zelfs zodanig ver teruggelopen dat gevreesd moest worden voor het voortbestaan van de gehele populatie (zie tabel 1). Ook de aantallen wintervogels namen substantieel af. Jan Kuys schreef in de Fitis nr. 3-2016 een uiterst kritisch verslag over de ontwikkelingen onder de titel 'Recreatie fnuikend voor weidevogels'.

NATTE PERCELEN in het oostelijke deel van de polder. Foto: Chris Brunner

De ommekeer

Juist rond die tijd keerde het tij gelukkig. Twee gebeurtenissen markeerden de ommekeer. Begin 2015 heeft onze vogelwerkgroep, samen met drie andere natuurorganisaties, actie gevoerd tegen het geplande tweede fietspad aan de oostkant van de polder. We zagen ons daarbij gesteund door een uitspraak van de rechtbank Den Haag, waarin de gemeente werd verzocht om de aanleg van het oostelijke fietspad in heroverweging te nemen. Via inspraak en gesprekken met de wethouder en raadsfracties hebben we de raad ervan weten te overtuigen dat dit pad weinig extra nut had, maar wel de doodsteek zou betekenen voor de broedvogels. Hoewel het bestemmingsplan voor het fietspad rechtsgeldig was en de bestekken vrijwel gereed lagen, hebben college en raad uiteindelijk de stekker uit dit onzalige project getrokken.

In 2014 zijn de gezamenlijke natuurorganisaties daarnaast in overleg getreden met het Zuid-Hollands Landschap - kandidaat beheerder van het resterende weidevogelgebied - met als doel het beheer met spoed verbeterd te krijgen. Het overleg resulteerde in een beheerplan dat de basis vormde voor de overeenkomst tussen de gemeente en het landschap. Daarmee werd het landschap vanaf 2015 verantwoordelijk voor het beheer van de gemeentelijke gronden in de polder. Daarvan uitgezonderd werden helaas enkele hectares grasland die als paardenweide aan de manege werden verpacht.

Verbetering van beheer en inrichting heeft succes

Het Zuid-Hollands Landschap pakte zijn nieuwe taken voortvarend op. Het liet zich daarbij adviseren door het bureau DNatuur dat al eerder opdracht had gekregen om de broedvogels te tellen. Jaarlijks werd ook een nieuwgevormde klankbordgroep geraadpleegd, waarin uiteraard ook de natuurorganisaties zijn vertegenwoordigd. Stapsgewijs zijn het beheer en de inrichting van het weidevogelgebied verbeterd.

Het maaibeleid evenals de inzet van mest werd aangepast aan de doelstellingen van weidevogelbeheer. De meest opvallende verbetering was de realisering van een flink oppervlak plasdras in het meest rustige oostelijke deel van de polder. Met behulp van wat dammen in de sloten en een pomp op zonne-energie werd het waterpeil in de late wintermaanden en vroege voorjaar hier zodanig verhoogd dat percelen deels onder water kwamen te staan. Op dringend advies van de klankbordgroep en Behoud de Polders heeft het Zuid-Hollands Landschap de gemeente gelukkig ook weten over te halen om het struinpad weer op te heffen.

Al deze maatregelen hadden al snel een positief effect op de vogels. Langzaam maar zeker werd de negatieve trend omgebogen en nam het aantal broedvogels weer toe. Vooral de klassieke weidevogels Grutto, Tureluur, Kievit en Slobeend zijn er sterk op vooruitgegaan, de toename van de aantallen Kieviten is zelfs spectaculair te noemen (zie tabel 2). De toename bij de overige eendensoorten is minder groot. Wel hebben Grauwe Gans en Grote Canadese Gans de polder als broedplek ontdekt, voorlopig nog niet in overheersende aantallen.

Zoals het kaartje van de broedvogels laat zien, concentreren de broedvogels zich heel sterk in het gebied dat door het Zuid-Hollands Landschap wordt beheerd. Daarbuiten zijn de broedvogels niet systematisch geteld, maar uit de waarnemingen is duidelijk dat de aantallen er, voor zover überhaupt aanwezig, heel klein zijn. Ook op de paardenweides van de manege is het aantal broedvogels tegenwoordig helaas heel klein, terwijl juist op deze percelen in het verleden veel broedvogels zijn waargenomen. Hier is dus, anders dan in het door het landschap beheerde gebied, geen sprake van herstel, integendeel! Binnen het gebied van het landschap valt op dat de meest natte oostelijke percelen bijzonder veel vogels trekken. Al met al het zoveelste bewijs hoe belangrijk een optimaal beheer is voor het behoud van onze weidevogels.

Wintervogels

De waargenomen wintervogels laten een veel minder duidelijke trend zien (zie tabel 3). De Kraakeend en de Kokmeeuw lijken na de herinrichting duidelijk terrein te hebben verloren en kwamen daarna - waarschijnlijk door het opheffen van het struinpad - weer in grotere aantallen terug. De aantallen Wintertaling zijn duidelijk

Tabel 2: Broedterritoria Vosse- en Weerlanerpolder 2016 - 2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Grutto	6	6	7	7	9	10
Tureluur	9	12	10	15	26	16
Kievit	12	15	22	35	33	37
Scholekster	5	6	3	4	7	3
Slobeend	7	2	5	4	8	10
Wilde eend	0	0	0	6	0	3
Kraakeend	7	3	11	5	9	13
Kuifeend	4	2	6	4	4	6
Grauwe gans	0	0	4	1	8	11
Grote Canadese gans	0	0	0	7	6	11
Overige broedvogels	7	3	10	12	6	10
Totaal alle soorten	57	49	78	100	116	130
Dichtheid alle soorten / 100 ha	228	196	312	400	464	520

Bron: literatuur 4

Verspreiding **BROEDVOGELS** in 2020
lichtgroen: in beheer bij ZHL
lichtgroen omlijnd: paardenweides
Bron: *DNatuur (literatuur 4)*

afgenomen en hebben zich daarna gestabiliseerd. De Smient (niet in de tabel vermeld) is als vaste wintergast vrijwel verdwenen uit de polder.

Andere soorten laten echter een ander, soms grillig patroon zien. Precieze uitspraken over oorzaken en ontwikkelingen kunnen niet worden gedaan omdat alleen de maximale aantallen van elke soort worden genoteerd die in een winterperiode worden waargenomen. Het totaal aantal soorten dat in de winter in de polder is waargenomen blijkt over de gehele periode tamelijk constant te zijn gebleven.

Kansen voor een betere toekomst?

Vooralsnog lijkt dit weidevogelgebied gered. De hier opgedane ervaring dat broedvogelaantallen met een optimaal beheer weer kunnen toenemen, kan zelfs als voorbeeld voor anderen dienen.

Ondanks de al hoge dichtheden zit er

voor de korte termijn nog meer verbetering voor deze polder in het verschiet. Het Zuid-Hollands Landschap wil in 2021 opnieuw verbetermaatregelen doorvoeren om het gebied nog aantrekkelijker te maken voor de vogels.

Maar omdat dit gebied zo klein is, blijft het kwetsbaar. Momenteel broeden de weidevogels vrijwel alleen op de 14 ha die in beheer zijn van het Zuid-Hollands Landschap (oppervlak exclusief beheerpaden). De ervaring heeft geleerd dat enkele jaren met een tegenvallend broedresultaat juist in zo'n klein weidevogelgebied ertoe kunnen leiden dat de vogels ineens uit een polder verdwijnen.

Er ligt echter ook een kans om het weidevogelgebied juist in deze polder nog relevant te vergroten en dus nog substantieel meer broedvogels aan te trekken.

Tabel 3 Wintervogels in de Vosse- en Weerlanerpolder 2012 - 2020
(gehele polder, maximale aantallen, alleen soorten met wel eens meer dan 100 exemplaren)

	2012-2014	2015/2016	2017/2018	2019/2020
Grauwe gans	600	400	200	65
Grote Canadese Gans	*	30	67	268
Wilde eend	*	113	136	152
Krakeend	500	450	382	700
Wintertaling	150	50	44	50
Meerkoet	400	300	154	201
Kievit	150	60	20	91
Kokmeeuw	350	261	82	300
Totaal aantal waargenomen soorten	32	30	29	30

* = gezien maar niet geteld

Bron: literatuur 5

WINTERVOGELS in de Vosse- en Weerlanerpolder. Foto: Mario Penaat

Grenzend aan het weidevogelgebied liggen namelijk nog meer weidegronden. De agrarische waarde van deze gronden is tamelijk beperkt. Vogelwerkgroep Zuid- Kennemerland en Vereniging Behoud de Polders hebben daarom samen een manifest geschreven voor een duurzame toekomst van dit weidevogelgebied. Het manifest wordt ook ondersteund door vier andere natuurorganisaties uit de regio. Samen roepen we de gemeente en de provincie Zuid-Holland op een plan te ontwikkelen en middelen beschikbaar te stellen voor vergroting van dit weidevogelgebied.

Zo'n aanpak zou goed aansluiten bij het beleid van zowel gemeente als provincie. Een betere zorg voor weidevogels vormt immers een centrale doelstelling van het provinciaal natuurbeleid. De provincie beschikt tevens over flinke budgetten om natuurgebieden groter te maken. Het plan past ook bij de doelstellingen die gemeente heeft geformuleerd in haar kortgeleden uitgebrachte ontwerp 'Omgevingsplan' (wat vroeger bestemmingsplan heette). Als beleidsdoelstellingen voor de weidegronden

in de polder worden daar genoemd: landschappelijke kwaliteitsverbetering, open weidegronden, verhoging van karakteristieke natuurwaarden en biodiversiteit. Genoeg aanknopingspunten dus om in gesprek te gaan met gemeente en provincie.

■ Chris Brunner

Literatuur

- Wil Tanis, *Weidevogels Oosteinderpolder en Vosse- en Weerlanerpolder 1997*, Fitis nr. 2-1998.
- Jan Kuys, *Recreatie fnuikend voor weidevogels*, Fitis nr. 3-2016.
- SAB/gemeente Hillegom, *Flora- en fauna-rapportage Vosse- en Weerlanerpolder*, augustus 2011.
- DNatuur (Arjan van Duijvenboden), *Weidevogels houden van de Vosse- en Weerlanerpolder - rapport boerenlandvogels 2014-2020*, 2020.
- Vereniging Behoud de Polders, *Wintergasten Vosse- en Weerlanerpolder 2014-2020*.
- Vereniging Behoud de Polders, *Biodiversiteit en rode lijstsoorten in De Polders*, december 2020